

دانشنامه فرهنگ و تمدن گیلان

جاذبه‌های طبیعی گیلان (۳)

(گیاهی، جانوری و مناطق حفاظت شده)

دکتر محمد دهدار درگاهی - نیما فرید مجتهدی

- سرشناسه : دهدار درگاهی، محمد، ۱۳۵۲ ..
- عنوان و پدیدآور : جاذبه‌های طبیعی گیلان
- مشخصات نشر : محمد دهدار درگاهی، نیما فرید مجتهدی،
رشت: فرهنگ‌ایلیا، ۱۳۹۲
- مشخصات ظاهری : صورت،
فروست : دانشنامه‌ی فرهنگ و تمدن گیلان: ۵۵.
- شابک : دوره: ۳-۳۳۸-۱۹۰-۹۶۴-۹۷۸
ج. ۱: ۳۳۷-۱۹۰-۹۶۴-۹۷۸
ج. ۲: ۳۴۴-۱۹۰-۹۶۴-۹۷۸
ج. ۳: ۳۸۲-۱۹۰-۹۶۴-۹۷۸
- موضوع : ج. ۱. زمین‌شناسی و زمین‌ریخت‌شناسی.
ج. ۲. آب و هوایی و منابع آب.
ج. ۳. گیاهی، جانوری و مناطق حفاظت‌شده
- موضوع : گردشگری زیست‌محیطی - ایران - گیلان.
- موضوع : زمین‌ریخت‌شناسی - ایران - گیلان..
- شناسه افزوده : فرید مجتهدی، نیما، ۱۳۶۰ -
- رده‌بندی کنگره : ۱۵۵ G ۱۳۹۲ ۸۷۹ الف
- رده‌بندی دیویی : ۹۱۵ / ۵۵۸۹
- شماره کتاب‌خانه ملی: ۳۳۴۵۰۵۳

فرهنگ ایلینا

جاذبه‌های طبیعی گیلان (۳)
(گیاهی، جانوری و مناطق حفاظت‌شده)
دکتر محمد دهمدار درگاهی نیما فرید مجتهدی

سرپرست مجموعه: فرامرز طالبی
ویراستار: هادی میرزائزاد موحد

آماده‌سازی و نسخه‌برداری: کارگاه نشر فرهنگ ایلینا
چاپ نخست: ۱۳۹۳ شماریان: ۲۱۰۰ نسخه شماره نشر: ۴۷۸

استفاده‌ی پژوهشی از این اثر با ذکر مأخذ آزاد است.
هرگونه استفاده‌ی تجاری از این اثر، به هر شکل، بدون اجازه‌ی کتبی ناشر، ممنوع است.
نشانی: رشت، خ آزادگان، جنب دبیرستان دکتر بهشتی (خ صفایی)، خ حاتم، شماره‌ی ۴۹.
تلفن: ۳۲۴۴۷۳۳ - ۳۲۴۴۷۳۲ ۰۱۲۱ دورنگار: ۳۲۲۱۸۲۸
پست الکترونیکی: E.mail: nashreilia @ yahoo.com
سایت‌های اطلاع‌رسانی: www.nashrcilia.ir و www.artguilan.ir

یادداشت شورای پژوهشی دانشنامه

ایران زمین، پهنه‌ی گسترده‌ای است با اقلیم‌ها، فرهنگ‌ها و خرده‌فرهنگ‌های گوناگون. شناخت و معرفی این اقلیم‌ها، نقشی بسزا در شکل‌گیری فرهنگ ملی دارد.

دانشنامه‌ی فرهنگ و تمدن گیلان بر آن است تا با معرفی ویژگی‌های فرهنگی و طبیعی این بخش از سرزمین ایران، گامی کوچک در شناخت فرهنگ بومی و ملی بردارد.

این مجموعه با همراهی و همدلی گروهی از پژوهشگران فرهیخته‌ی دیارمان و با همت حوزه‌ی هنری گیلان و دوستانمان در انتشارات فرهنگ‌ایلیا به سرانجام رسیده است. تلاش همه‌ی آنان را ارج می‌نهم.

فرامرز طالبی مسعودپورهادی

هادی میرزافژاد موحد

یادداشت حوزه‌ی هنری گیلان

گیلان بی‌هیچ گزافه و گمان، یکی از کهن‌سال‌ترین زیستگاه‌ها و خاستگاه‌های فرزندان ایران زمین است. این سرزمین سحرانگیز و خرم چون رشک بهشت، فراخنای تاریخ ایران و قرازگاه تاریخ تشیع ایران است. گیلان از دیرین روزگاران، پناهگاه گریزندگان از ستم خلفا بوده و چه بسیار از دین‌داران و پناه‌آورانی که در این دیار بالیدند و بایاری مردمان آن، حکام جور و ستم را از تخت فروکشیدند.

این دیار همان دیاری است که علویان را از تیغ ستم خلفای اموی و عباسی پاس داشت، همان دیاری است که بیگانگان یونانی، عرب و ترک هرگز نتوانستند بر آن دست یازند و از آن باج ستانند.

ولی امروز از گیلان بزرگ چه مانده است جز نشانه‌هایی در دل کتاب‌های تاریخ و بناهایی که رو به ویرانی‌اند و یادها و نواهایی در باورها و آیین‌ها و آوایی که بر زبان مردان و زنان این دیار به زیبایی نشسته‌اند و بر شیوه‌های زیست مردم این سامان دلالت دارند.

برای شناخت آنچه از این میراث بزرگ مانده است، باید گام‌های استوار برداشت و دست‌آورد پژوهش‌ها و تحقیقات اندیشمندان را گرد آورد و به نسل جوان و نسلی که فردای این دیار از آن اوست، سپرد.

شناخت و بازکاوی این زوایای آشکار و پنهان از سال‌ها پیش اساسی‌ترین دغدغه‌ی فکری و فرهنگی ما بود و امروز دانشنامه‌ی فرهنگ و تمدن گیلان گامی کوچک ولی محکم در راستای رسیدن به این هدف است.

این مجموعه حاصل تحقیقات و پژوهش‌های جمعی از گیلان‌شناسان زبده است. پُر بی‌راه نیست که برنامه‌ریزان بتوانند از نتایج این مطالعات و پژوهش‌ها در روند توسعه‌ی فرهنگی، اجتماعی و حتی اقتصادی برای ترسیم چشم‌انداز آینده‌ی استان سود برند.

بر خود فرض می‌دانم از تمامی کوشندگان این کار سترگ، به ویژه محققان و پژوهندگان، ناشرگرای و شورای محترم پژوهشی دانشنامه‌ی فرهنگ و تمدن گیلان تقدیر نمایم و سپاس‌گزارِ همه‌ی دوستانی باشم که مشوق ما برای ادامه‌ی این راه هستند.

غلامرضا قاسمی

فهرست

مقدمه / ۱۱

جاذبه‌های گیاه‌شناختی / ۱۷

درختان کهنسال و مقدس / ۱۸

برخی درختان کهنسال زیارتگاه‌های گیلان (۲۰) / درخت آزاد (۲۲) / درخت شمشاد (۲۳)

درختان کهنسال خارج از زیارتگاه‌های گیلان (۲۵) / سرخدار بینون خطبه‌سرا (۲۵) / بلوط سیاه‌پیل (۲۶) / بلوط اسبیه‌خونی (۲۶) / شاه‌بلوط بنده‌سر شفارود (۲۶) / شاه‌بلوط منطقه‌ی بنده‌سر (۲۶) / نمدار بنده‌سر شفارود (۲۷) / چنار ماسوله (۲۷) / نمدار روستای دوران رضوان‌شهر (۲۷) / افرای کنگول یاسکم شفت (۲۸) / درختان زربین روستای پشته (۲۸) / زربین تکلم‌چال (۲۹) / سرو هرزویل (۲۹) / کوف‌دار سیاه‌دشت‌بن (۳۰) / درختان کهنسال مازو در مرجان‌گلی اسپیلی (۳۱) / چنار اسپیلی (۳۱) / پلت (افرا) دهجان اطاق‌ور (۳۲)

ذخیره‌گاه‌های جنگلی (۳۳) / ذخیره‌گاه فندق پشته حیران آستارا (۳۳) / ذخیره‌گاه فندق ماسوله (۳۴) / ذخیره‌گاه جنگلی شمشاد دکتر رستگار (۳۴) / ذخیره‌گاه زربین رودبار و اشکور (۳۴) / ذخیره‌گاه جنگلی ارس - اوری خال (۲۵) / ذخیره‌گاه سرخدار درفک (۳۵)

پارک‌های جنگلی (۳۷) / پارک‌های جنگلی گیلان (۳۹) / پارک جنگلی بی‌بی‌یانلو (۴۰) / پارک جنگلی سیاه‌داران (۴۰) / پارک جنگلی دکتر درستکار گیسوم (۴۱) / پارک جنگلی دست‌کاشت ساحلی سپیدکنار (۴۲) / پارک جنگلی ریزه‌مندان ماسال (۴۲) / پارک جنگلی ماسوله - فومن (۴۳) / پارک جنگلی قلعه‌رودخان - فومن (۴۴)

پارک جنگلی سراوان (۴۵) / پارک جنگلی میرزا کوچک (۴۶) / پارک جنگلی
 امامزاده هاشم (۴۷) / پارک جنگلی سد تاریک (کندلات) (۴۷) / پارک جنگلی
 سفیدآب رودسر (۴۷) / پارک جنگلی صفرا بسته (۴۹) / پارک جنگلی شیخ زاهد
 لاهیجان (۴۹) / پارک جنگلی خرما سیسکوه (۵۰) / پارک جنگلی هلودشت (۵۰) /
 پارک جنگلی له‌له‌رود (۵۲) / پارک جنگلی فلکده (۵۳)
 جاذبه‌های گل‌های وحشی گیلان (۵۴) / یابونه (۵۴) / نیلوفر آبی (۵۵) / سوسن سفید
 (چلچراغ) (۵۶) / لاله مرداب (سلی باقلی) (۵۷) / شقایق (کونار) (۵۸) / پامچال
 (۵۹) / بنفشه (۵۹) / زعفران خزری (گل حسرت) (۶۰) / گل‌گاوزبان (۶۱) / گل‌های
 مرکبات (۶۱) / نگون سار (سیکلامن) (۶۲)

جاذبه‌های جانوری (حیات وحش) گیلان / ۶۳

مرال (۶۶) / شوکا (۶۸) / کل و بز (۷۰) / گراز یا خوک وحشی (۷۲) / سیاهگوش (۷۳) /
 خرس قهوه‌ای (۷۴) / پلنگ (۷۷) / گرگ (۷۹) / گربه‌ی جنگلی (۸۰) / شنگ (۸۱) /
 فک (۸۴) / تشی (۸۵) / خرگوش (۸۷) / اسپچه‌ی کاسپین (۸۸)
 پرندگان گیلان: قرقاول (۹۱) / کبک دری (۹۲) / قوی گنگ (۹۳) / غاز خاکستری
 (۹۴) / پلیکان سفید (۹۵) / سر سبز (۹۶) / خوتکا (۹۶) / چنگر (۹۷) / عقاب طلایی (۹۸)
 خزندگان و دوزیستان: سمندر باله‌دار جنوبی (۹۹)
 ماهیان: ماهیان خاویاری (۱۰۰) / فیل ماهی (۱۰۱) / ازون برون (۱۰۱) / قره‌برون
 یا تاس ماهی (۱۰۲) / چال باش یا تاس ماهی روسی (۱۰۲) / شپ (۱۰۳) / ماهی
 آزاد (۱۰۵) / قزل‌آلای خال قرمز (۱۰۶) / ماهی سفید (۱۰۸)

مناطق حفاظت‌شده‌ی گیلان / ۱۱۱

پارک ملی (۱۱۲) / پارک ملی بوجاق (۱۱۳)
 آثار طبیعی ملی (۱۱۵): سوسن سفید (سوسن چلچراغ) (۱۱۵) / سرو هرزویل (۱۱۶) /
 چشمه‌ی دم‌کش فکجور (۱۱۷)

پناهگاه حیات وحش (۱۱۸): پناهگاه حیات وحش امیرکلایه (۱۱۸) / پناهگاه
 حیات وحش سرخانکل (۱۲۰) / پناهگاه حیات وحش سلکه (۱۲۱) / پناهگاه
 حیات وحش چوکام (۱۲۲) / پناهگاه حیات وحش لوندویل (۱۲۳)
 مناطق حفاظت شده (۱۲۵): منطقه‌ی حفاظت‌شده‌ی لیسار (۱۲۵) / منطقه‌ی
 حفاظت‌شده‌ی سیاه کشیم (۱۲۷) / منطقه‌ی حفاظت‌شده‌ی گشت رودخان و
 سیاه‌مزیگی (۱۲۹) / منطقه‌ی حفاظت‌شده‌ی سیاه‌رود رودبار (۱۳۰) / منطقه‌ی
 حفاظت‌شده‌ی سرولات - جواهردشت (۱۳۱)
 مناطق شکار ممنوع (۱۳۲): منطقه‌ی شکار ممنوع دیلمان و درفک (۱۳۲) / منطقه‌ی
 شکار ممنوع اشکورات (۱۳۵) / منطقه‌ی شکار ممنوع ناو اسالم (۱۳۵) / منطقه‌ی
 شکار ممنوع تالاب استیل (۱۳۶) / منطقه‌ی شکار ممنوع چاف (۱۳۷) / منطقه‌ی
 شکار ممنوع ازدها بلوچ (۱۳۹)

ییلاق‌های گیلان / ۱۴۱

مناطق ییلاقی آستارا (۱۴۷) / مناطق ییلاقی لوندویل، حویق، شیرآباد، خطبه‌سرا،
 لیسار (۱۴۸) / مناطق ییلاقی تالش (۱۴۹) / مناطق ییلاقی اسالم (۱۴۹) / مناطق
 ییلاقی رضوانشهر (۱۵۱) / مناطق ییلاقی شاندرمن (۱۵۱) / مناطق ییلاقی
 ماسال (۱۵۲) / مناطق ییلاقی فومن (۱۵۲) / مناطق ییلاقی شفت (۱۵۳) / مناطق
 ییلاقی رودبار (۱۵۳) / مناطق ییلاقی سیاهکل (دیلمان، بیرکوه، شاهجان) (۱۵۷) /
 مناطق ییلاقی املش (۱۵۹) / مناطق ییلاقی رحیم‌آباد (منطقه اشکور) (۱۶۰) /
 مناطق ییلاقی سیاهکلرود (۱۶۰) / مناطق ییلاقی چابکسر (۱۶۲)

کتاب‌نامه / ۱۶۳

چکیده انگلیسی / ۱۷۰

مقدمه

این کتاب جلد سوم از مجموعه‌ی جاذبه‌های طبیعی گیلان است که به موضوع گیاهان، جانوران و مناطق حفاظت‌شده می‌پردازد. به دلیل کمبود صفحات جلد اول، مطالب مربوط به مناطق بیلاقی گیلان که مرتبط با بحث مناطق کوهستانی بود به انتهای این کتاب منتقل شد.

استان گیلان علی‌رغم مساحت کم (۸۷/۰ مساحت کل کشور) به واسطه‌ی اختلاف ارتفاع زیاد (۳۷۰۰ متر) و در نتیجه تنوع آب‌وهوایی، بارندگی سالانه با اختلاف ۱۵۰۰ میلی‌متری (۳۰۰ میلی‌متر در لوشان و جیرنده تا ۲۰۰۰ میلی‌متر در بندرانزلی) و همچنین وجود رشته کوه البرز و دریای کاسپین، تالاب‌های جلگه‌ای متعدد و ...، رویشگاه گیاهان و زیستگاه جانوران فراوانی است. جنگل‌های هیرکانی به‌مثابه شاخص‌ترین رویشگاه گیاهی کشور که بازمانده‌ی جنگل‌های دوران سوم زمین‌شناسی‌اند، با چند میلیون سال قدمت از نظر بوم‌شناختی و ژنتیکی در جهان منحصر به فرد است. این جنگل‌ها علاوه بر اینکه هر ساله پذیرای خیل عظیمی از بازدیدکنندگان علمی هستند یکی از مهم‌ترین مکان‌های هدف گردشگری برای گردشگران طبیعت به‌شمار می‌روند. پارک‌های جنگلی بیست گانه گیلان یکی از جاذبه‌های مهم طبیعی گردشگری به‌شمار می‌روند که به همراه درختان کهنسال و مقدس گیلان و همچنین رویشگاه گیاهان نادر و ارزشمندی همچون سوسن سفید (چلچراغ)، نیلوفر سفید، لاله مرداب و ... در این مجموعه معرفی شده است.

وجود زیستگاه‌های دریایی، رودخانه‌ای، تالابی، جنگلی، علفزاری، کوهستانی و ... سبب انتشار انواع گونه‌های حیات وحش در استان گیلان شده است. پیدایش جانوران ثمره‌ی تکامل نهایی طبیعت است. ارزش حیات وحش بر کسی پوشیده نیست و تا نیم قرن اخیر زندگی مردم گیلان خصوصاً در روستاها به حضور جانوران وحشی وابسته بود. در بخشی از این کتاب، به معرفی گونه‌های شاخص مهره‌دار پرداخته شده است و علی‌رغم آنکه تمام موجودات زنده دارای ارزش ذاتی هستند، ولی بر معرفی گونه‌هایی تأکید شده است که از نظر زیبایی، تفرجی بوم‌شناختی و دارا بودن نقش بیشتر در زندگی مردم، حائز اهمیت‌تر هستند. در اکوسیستم‌های آبی ماهیان خاویاری، ماهی سفید، آزاد و قزل‌آلای خال قرمز، فک و شنگ؛ در مناطق تالابی مرغابی‌سانان، غاز وحشی، قو و در مناطق جنگلی و کوهستانی مرال، شوکا، پلنگ، گرگ، خرس قهوه‌ای، قرقاول و کبک‌دری و ... معرفی شده‌اند.

امروزه به دلیل وجود عوامل تشویش‌زا امکان حضور بسیاری از جانوران در بیرون از مناطق حفاظت‌شده میسر نیست. این مناطق که تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط‌زیست قرار دارند و از نظر حفظ زیستگاه‌های جانوری، رویشگاه‌های گیاهی، زیبایی، تأمین معیشت ذی‌نفعان و ذیحقان محلی و ... حائز اهمیت هستند. برخی از این مناطق در گیلان به‌طور رسمی از سابقه‌ی حفاظت ۵۰ ساله برخوردارند و اهمیت آن‌ها بر کمتر کسی پوشیده شده است. در این راستا در بخش پایانی کتاب تنها پارک ملی گیلان، آثار طبیعی ملی، پناهگاه‌های حیات وحش، مناطق حفاظت‌شده، مناطق شکار و تیراندازی ممنوع معرفی شده‌اند.

در پایان لازم می‌دانیم از دوستانی که بی‌هیچ متی با ارائه‌ی مطالب علمی و عکس در تکمیل این مجموعه به نگارندگان یاری رسانده‌اند، تشکر نمائیم. به ترتیب حروف الفباء:

مهندس موسی امینی، مهندس محمدرضا برجی، مهندس محمدرضا بهروز خوش‌قلب، مهندس رضا پرندآور، دکتر حمید پیام، جلیل حسن‌زاده، مهندس مجتبی حسینی، مهندس امین شریف، مهندس محمود شکیا، محمد سلامی، قاسم سعدی‌زاده، دکتر کیوان عباسی، مهندس حسین علی‌نژاد، مهندس مهرداد عیوضی، مهندس عادل کاظمی، مهندس رضوان محمدپور، مهندس امید مظفری، دکتر باقر نظامی، دکتر حبیب وهاب‌زاده، دکتر احسان هادی‌پور، مهندس اکبر پور افراسیابی و عیسی رحمانی مهر. در نهایت از فرامرز طالبی، مسعود پورهادی و هادی میرزانژاد موحد، دوستان فرهیخته که بار سنگین هدایت این مجموعه را به دوش می‌کشند، سپاس گزاریم.

دکتر محمد دهمدار درگاهی

نیما فرید مجتهدی